

DOI:
УДК: 342.1

Андрій Федчишин,
аспірант кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Тернопільського національного
економічного університету

ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ: СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УКРАЇНІ

Досліджено права і свободи людини й громадянина в Україні. Визначено роль Національної поліції України щодо здійснення захисту прав і свобод людини. Встановлено, що забезпечення прав і свобод людини належить до пріоритетних напрямків та є стратегічною метою діяльності Національної поліції України. Досліджено нормативно-правові засади діяльності правоохоронного органу. Проаналізовано основні інструменти, які застосовує Національна поліція України, для недопущення порушень прав громадян. Зазначено, що реформування системи правоохоронних органів позитивно вплинуло на процес звернень громадян до державних органів за допомогою. Внесено авторські пропозиції щодо питання покращення взаємодії між правоохоронними органами та українським суспільством.

Ключові слова: Національна поліція, система захисту прав людини, права й свободи громадян, механізм забезпечення прав і свобод людини та громадянина, поліція, реформа.

Бібл.: 10.

Федчишин А.

Деятельность Национальной полиции по защите прав и свобод человека: современное состояние, проблемы и перспективы в Украине

Статья посвящена исследованию прав и свобод человека и гражданина в Украине. Определена роль Национальной полиции Украины относительно осуществления защиты прав и свобод человека. Установлено, что обеспечение прав и свобод человека относится к приоритетным направлениям и является стратегической целью деятельности Национальной полиции Украины. Исследованы нормативно-правовые основы деятельности правоохранительных органов. Проанализированы основные инструменты, применяемые Национальная полиция Украины, для недопущения нарушений прав граждан. Отмечено, что реформирование системы правоохранительных органов положительно повлияло на процесс обращения граждан в государственные органы за помощью. Внесены авторские предложения по вопросу улучшения взаимодействия между правоохранительными органами и украинским обществом.

Ключевые слова: Национальная полиция, система защиты прав человека, права и свободы граждан, механизм обеспечения прав и свобод человека и гражданина, полиция, реформа.

Fedchyshyn A.

Activities Of The National Police On The Protection Of Human Rights And Freedoms: The Current Situation, Problems And Prospects In Ukraine

The article is devoted to the study of human and citizen's rights and freedoms in Ukraine. The role of the National Police of Ukraine in the protection of human rights and freedoms has been determined. It is established that the protection of human rights and freedoms is one of the priority areas and is a strategic goal of the National Police of Ukraine. Regulatory principles of law enforcement activities were investigated. The main tools used by the National Police of Ukraine to prevent violations of citizens' rights are analyzed. It was noted that the reform of the law enforcement system had a positive impact on the process of appealing to the public authorities for help. The author proposes to improve cooperation between law enforcement agencies and Ukrainian society.

The effectiveness of the activities of law enforcement agencies is crucial to the protection of the rights and freedoms of citizens for social development and the formation of a modern rule of law, democratic state, adherence and implementation of its social purpose to guarantee the reality of human and citizen's rights and freedoms.

Keywords: National police, system of protection of human rights, rights and freedoms of citizens, mechanism for ensuring human and citizen's rights and freedoms, police, reform.

Постановка проблеми. Україна на шляху до євроінтеграції пройшла немало змін, які так чи інакше зачіпали систему захисту прав людини. Однією з основних таких змін було реформування органів внутрішніх справ. З 7 листопада 2015 р. набув чинності Закон України «Про Національну поліцію», водночас Кабінет Міністрів 26 жовтня 2015 р. за № 878 затвердив Постанову «Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України». Для громадян України ці нормативно-правові документи мали вагомий вплив, оскільки докорінно змінили структуру управління органами внутрішніх справ. Вищезазначені документи окреслили правові особливості організації та діяльності Національної поліції України, статус поліцейських і проходження ними відповідної служби.

Згідно з цими актами основні завдання поліції такі: захист життя, здоров'я, прав і свобод громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства; протидія злочинності; охорона громадського порядку, власності; забезпечення громадської безпеки. Для виконання вказаних завдань працівники органів внутрішніх справ отримали низку повноважень.

Такі реформаторські зміни є одним з основних елементів формування України як правової демократичної держави і основним для відновлення довіри громадян до системи органів внутрішніх справ. Проте досвід показує, що ця система не є ідеальною, й для досягнення ефективної, дієвої структури потрібні чергові перемини як на законодавчому рівні, так і в практичному аспекті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато відомих вчених в останні роки досліджували проблематику забезпечення прав і свобод людини та громадянина в діяльності національної поліції, а саме: В. П. Кононець, І. С. Циб, Є. О. Гладкова, Т. М. Малиновська, Д. В. Швець, О. Я. Хольвінська, Д. С. Денисюк, В. А. Глухверя, В. В. Сокурєнка, Ю. С. Разметаєва та ін. Дослідження цих авторів показали рівень забезпечення прав і свобод людини та громадянина в реаліях сьогодення. Проте вказане питання ще не повністю розкрито і потребує подальшого вивчення.

Мета статті полягає у здійсненні аналізу стану нормативно-правового регулювання діяльності Національної поліції України та авторському висвітленні питань, пов'язаних із напрямками й перспективами удосконалення правового регулювання відносин у сфері забезпечення працівниками органів внутрішніх справ захисту прав і свобод людини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Права і свободи людини визначаються, як одні з основоположних понять у праві, і водночас, як основні можливості, які людина використовує для гідного та вільного розвитку та існування. Це поняття ще використовується для визначення конкретного переліку законодавчих положень та світових стандартів статусу конкретної особи в суспільстві. Права людей є одним з невід'ємних характеристик сучасного суспільства та держави, оцінкою їхньої демократичності. Проте поняття прав людини багатогранне, а їх зміст неможливо оцінити конкретно й однозначно.

Права людини й громадянина закріплені в різних міжнародних і національних законодавчих актах країни, в т. ч. в Конституції України. Їхня безмежність, гарантованість та захист показують не тільки фактичне та юридичне положення особи у суспільстві, а й наявність демократії в країні, соціальні можливості в повсякденному житті.

Другий розділ Конституції України присвячений питанням, які пов'язані з гарантіями і захистом прав, свобод та обов'язків громадянина. Розділ складається з 47 статей. Відповідно до Конституції України, право кожного на захист міститься у нормах, присвячених правовій регламентації суспільних відносин, у т. ч.: право на звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина (ст. 8), право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів (ст. 44), соціальний захист державою громадян України, котрі перебувають на службі у Збройних Силах України (ст. 17), захист державою громадян, які перебувають за її межами (ст. 25), право на звернення за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, до міжнародних судових установ (ст. 55), право на захист обвинуваченого чи підсудного (ст. 63), право на захист від обвинувачення (ст. 59) тощо. Зазначимо, що в Конституції України наявна стаття, яка розкриває право на захист у широкому розумінні: «Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» [1, с. 1].

Права, свободи людини та їх гарантії розкривають зміст і напрямок діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Гарантування й захист прав і свобод людини – це основний обов'язок держави, пріоритет діяльності правової, демократичної, суверенної держави.

До основних форм захисту належать:

- захист прав і свобод органами публічної влади;
- захист прав і свобод людей громадськими об'єднаннями;

– самозахист прав і свобод людиною, що охоплює: звернення до державних органів та органів місцевого самоврядування, оскарження дій (бездіяльності) посадових осіб, що порушують права громадян, звернення до засобів масової інформації та правозахисних організацій, громадських об'єднань, звернення в міжнародні установи, функцією яких є захист прав людини [7, с. 69].

Згідно з Конституцією України суб'єктами захисту можуть бути (критерій наявності чи відсутності державної влади);

- Держава в особі компетентних державних органів, їх посадових осіб;
- безпосередньо фізичні особи, що не наділені владними повноваженнями.

З огляду на особливість нашого дослідження щодо питання захисту прав людини доцільно розглянути діяльність компетентного державного органу – Національної поліції України. Так, відповідно до Закону України від 02 липня 2015 р. «Про Національну поліцію» Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, котрий служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічного порядку та громадської безпеки. Діяльність Національної поліції спрямовується та координується Кабінетом Міністрів через Міністра внутрішніх справ [2, с. 1].

До основних завдань Національної поліції належать такі:

- охорон та захист прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- протидія злочинності;
- забезпечення дотримання громадської безпеки і публічного порядку;
- надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [2, с. 1].

Національна поліція виконує покладені на неї обов'язки в спосіб та в межах повноважень, визначених Конституцією та законами України.

Захист прав і свобод людини та громадянина, інтересів суспільства та держави є пріоритетним у діяльності цього правоохоронного органу. З огляду на це гарантування прав людини має переважати у відносинах держави і громадянина, всі функції, які здійснює країна, мають бути направлені на охорону інтересів людини, на забезпечення та захист її прав, свобод та законних інтересів. Так, діяльність поліції має забезпечувати на відповідному рівні: законність та правопорядок, гарантувати права, свободи людини, інтереси суспільства та держави загалом [10, с. 14].

В разі використанні працівниками поліції певних заходів, передбачених їхніми повноваженнями, важливо розуміти, що права людини представляють собою імперативний формат, оскільки, отримуючи закріплення у правових нормах, які прописують можливі варіанти поведінки поліцейських, права людини стають правилом, формально визначеним, обов'язковим для всіх, гарантованим відповідними механізмами забезпечення і процедурами захисту [3, с. 49].

Проте, незважаючи на головні пріоритети, в роботі української поліції наявні факти порушень прав і свобод людини. До основних порушень прав людини, які систематично здійснюється зі сторони правоохоронних органів в адміністративній діяльності, належать такі:

- порушення процедури зібрання доказів, які засвідчують причетність особи до скоєння злочинної дії;
- використання заходів фізичного впливу та спецзасобів у процесі затримання (особливо, коли такі заходи не є виправданими належним чином, як це зазначено в законі);
- створення перешкод для участі захисника в процесі захисту особи;
- недотримання вимог процедури затримання;
- порушення умов тримання арештованих осіб вимогам національного і міжнародного права;
- помилки, які допускаються у процесі ведення правової документації;
- перевищення меж застосування сили з метою попередження чи припинення правопорушень [8, с. 112].

Водночас із принципом дотримання прав і свобод людини і громадянина застосовується принцип законності в органах Національної поліції. Цей принцип вказує на те, що в своїй діяльності поліція діє тільки на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та Законами України. Поліцейському заборонено виконувати злочинні чи незаконні розпорядження та накази. Цей принцип є основним критерієм характеристики дотримання прав і свобод людини і громадянина в демократичній державі.

Принцип законності в процесі виконання поліцією своїх службових обов'язків можна розглядати в двох аспектах: 1) здійснення працівниками поліції діяльності щодо захисту життя, здоров'я, прав і свобод громадян, власності, природного середовища, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань;

2) недопущення порушень законності органами і посадовими особами Національної поліції при виконанні покладених на них державою обов'язків.

З огляду на вищенаведене можна визначити два напрямки захисту прав людини: перший здійснюється адміністративно-правовими засобами забезпечення законності, які охоплюють реалізацію норм адміністративного права, а другий – з кримінально-правовими засобами, що передбачає реалізацію норм кримінального та кримінально-процесуального права [3, с. 50].

Недопущення порушень законності в процесі виконання покладених на працівників поліції обов'язків реалізуються такими основними засобами: внутрішній контроль, громадський контроль, нагляд прокуратури, судовий контроль, звернення громадян.

Виокремлюють такі способи забезпечення законності: 1) контроль; 2) нагляд; 3) звернення до державних органів із заявами, пропозиціями, скаргами щодо забезпечення законності [5, с. 64].

Як показує практика, застосування вищенаведених способів є особливою гарантією забезпечення законності в межах держави. Доцільно розглянути ці заходи забезпечення законності щодо службової діяльності органів поліції. Основним способом забезпечення законності є контроль. Суть цього методу полягає в перевірці виконання рішень вищих органів та інспектуванні діяльності у підконтрольному підрозділі поліції.

Не менш важливим є нагляд прокуратури за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство.

Ще одним способом забезпечення законності в професійній діяльності поліції є звернення громадян (в органи державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій, ЗМІ, посадових осіб із заявами або клопотаннями, щодо реалізації та захисту їхніх законних і особистих прав та інтересів або зі скаргою щодо їх порушення), що регулюється Законом України «Про звернення громадян». Відповідно до Закону «Про Національну поліцію» поліцейський на всій території України незалежно від посади, яку він займає, місцезнаходження і часу доби, у разі звернення до нього особи із заявою чи повідомленням про події, які загрожують приватній чи публічній безпеці, або в разі безпосереднього виявлення цих подій вимушений вжити належних заходів з метою порятунку людей, надання допомоги особам, які її потребують, і повідомити про це найближчий орган поліції [6, с. 75].

Слід зазначити, що реформування системи правоохоронних органів позитивно вплинуло на процес звернень громадян до державних органів за допомогою. Зокрема, люди почали частіше звертатися з обґрунтованими висловлюваннями щодо фактів беззаконня та бюрократизму, посягання на власність, їхню честь і гідність.

Проаналізувавши основні завдання поліції, можна вказати, що забезпечення прав і свобод людини належить до пріоритетних напрямків та є стратегічною метою діяльності Національної поліції України. Проте діяльність поліції щодо захисту прав людини потрібно удосконалювати і «прирівнювати» до міжнародних стандартів для гуманізації правоохоронної діяльності, в межах яких ці права будуть забезпечуватись. Законність в органах поліції має певні особливості, зумовлені місцем цих органів у системі функціонування держави, а також покладених на них завдань та функцій. Саме поняття законності в органах поліції слід визначати, як спосіб роботи цих органів, в результаті чого здійснюється неухильне дотримання вимог Конституції, законів та інших нормативно-правових актів в усіх напрямках діяльності.

Збільшення взаємодії та співпраці поліції і громадськості позитивно вплинуло на одне з основних завдань органів внутрішніх справ – захист прав і свобод людини. Ця взаємодія спрямована на всебічне і повне дотримання законності. На нашу думку, головною проблемою забезпечення прав і свобод людини та громадянина є неефективне налагодження комунікацій або неналежне розуміння поставлених завдань. У деяких випадках до цього призводить небажання співпрацювати для взаємного порозуміння й результату.

Висновки. Реформування правоохоронних органів позитивно позначилось на захисті прав людини в суспільстві. Закріплення в Законі України «Про Національну поліцію» таких принципів, як верховенство права, дотримання прав і свобод людини і громадянина, законність, відкритість і прозорість, політична нейтральність, взаємодія з населенням, допомогли покращити рівень забезпеченості прав і свобод людини в Україні та наблизити перехід до євроінтеграції.

Проте сьогодення вимагає від держави нових правових підходів щодо забезпечення прав людини. Для цього необхідні зміни в процесі організації правових засад функціонування органів поліції, зокрема гуманізація діяльності поліції та підвищення рівня авторитету серед громадян, побудова відносин між поліцією і народом на засадах взаємодовіри, удосконалення форм, методів та засобів забезпечення прав і свобод людини тощо.

Ефективність діяльності органів внутрішніх справ має визначальне значення для захисту прав і свобод громадян, для суспільного розвитку й формування сучасної правової, демократичної держави, дотримання і реалізації її соціального призначення щодо гарантування реальності прав та свобод людини й громадянина.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Основний Закон від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua> (дата звернення: 23.10.2019).
2. Про національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 №580-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 24.10.2019).
3. Гладкова Є. О., Малиновська Т. М. Дотримання працівниками Національної поліції міжнародних стандартів у забезпеченні прав і свобод людини. *Інтеграція юридичної науки і практики як основа сталого розвитку вітчизняного законодавства* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 25–26 листоп. 2016 р.). Дніпропетровськ, 2016. С. 48–52.
4. Глухочерв В. А. Адміністративна діяльність Національної поліції : навч. посібник. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 248 с.
5. Денисюк Д. С. Принципи діяльності національної поліції України: теорія та практика реалізації. *Митна справа*. 2015. № 5. С. 63–68.
6. Кононець В. П., Циб І. С. Національна поліція, як основний суб'єкт забезпечення охорони прав і свобод людини. *Юридичний вісник*. 2016. № 3. С. 73–78.
7. Разметаєва Ю. С. Доктрина та практика захисту прав людини : навч. посібник. Київ : ФОП Голембовська О. О., 2018. 364 с.
8. Сокурєнка В. В. Управління органами національної поліції України : підручник. Харків : Стильна типографія, 2017. 580 с.
9. Хольвінська О. Я. Місце і роль поліції у механізмі забезпечення права людини і громадянина в Україні. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Сер.: Юридичні науки. 2016. № 845. С. 439–442.
10. Швець Д. В. Захист прав і свобод людини та громадянина – пріоритет діяльності Національної поліції України. *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми* : тези доп. круглого столу (м. Харків, 27 жовтня. 2017 р.). Харків, 2017. С. 13–16.

References

1. *Konstitutsiia Ukrainy: Osnovnyi Zakon [Constitution of Ukraine Basic Law]* vid 28.06.1996. № 254k/96-BP. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua>. [in Ukrainian].
2. *Zakon Ukrainy «Pro natsionalnu politsiyu» [Law of Ukraine «About the national police»]*: 02.07.2015 № 580-VIII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> [in Ukrainian].
3. Gladkova, E. A. & Malinovskaya, T. M. (2016). Dotrumania pratsivnykamy natsionalnu politsiy mizhnarodnyh standartis u zabezpechenni prav i svobod liadyny [Compliance with International Standards on Human Rights by National Police Officers]. *Intehratsia uaruduchnoi nauky i praktycy iak osnova staloho rozvytku vitchuznianoho zakonodavstva: materialy mizhnarodnoi nauk. Pract.konferentsii (Integration of Legal Science and Practice as a Basis for Sustainable Development of National Legislation: Materials of International Science Pract. conferences)*. Dnipropetrovsk, 48-52 [in Ukrainian].
4. Hlukhoverya, V. A. (2017), Administratyvna diyalnist natsionalnoi politsii: navch. Posibnyk [Administrative activities of the National Police Officer manual]. Dnipro [in Ukrainian].
5. Denysyuk, D. S. (2015). Pryntsypy diialnosti natsionalnoi politsii Ukrainy: teoriia ta praktyka realizatsii [Principles of activity of the national police of Ukraine theory and practice of implementation]. *Mytna sprava – Customs business*, 5, 63-68 [in Ukrainian].
6. Kononets, V. P. & Tsyb I. S. (2016). Natsionalna politsiia yak osnovnyi subiekt zabezpechennia ohorony prav i svobod ludyny [The national police as the main subject of protection of human rights and freedoms]. *Yurydychnyi visnyk – Legal Bulletin*, 3, 73 -78 [in Ukrainian].
7. Razmyetayeva, Yu. S. (2018). *Doctryna ta praktuka zahystu prav liudyny: navchalnyi posibnyk [Human Rights Doctrine and Practice: A Handbook.]*. Kyiv: FOP Golembovskaya O.O. [in Ukrainian].
8. Sokurenka, V. V. (2017). *Upravlinnia orhanamu natsionalnoi politsii Ukrainy: pidruchnyk [Management of the National Police of Ukraine: a textbook]*. Kharkiv: Styl'na typohrafiya [in Ukrainian].

9. Kholvinska, O. Ya. (2016). Mistse i rol politsii u mehanizmi zabezpechennia prava ludyny i hromadianuna v Ukraini [The place and role of the police in the mechanism of human and citizen rights in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho Universytetu «Lvivska politechnika». Yurydychni nauky – Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Law*, 845, 439-442 [in Ukrainian].
10. Shvets, D. V. (2017). Zahyst prav i svobod liudyny ta hromadianyna – priorytet diialnosti natsionalnoi politsii Ukrainy [Protection of human and citizen’s rights and freedoms is a priority of the National Police of Ukraine]. *Pravohoronna funktsia derzhavy: Teoretuko metodolohichni ta istoryko- pravovi problemy: tezy dop. kryhloho stolu – Law-enforcement function of the state: theoretical, methodological and historical-legal problems: abstracts extra. round table (Kharkiv, 2017, October 17)*, 13-16 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.12.2019.